

Przedmowa

Koncepcję demokratycznego państwa prawnego określa się zwięzłą charakterystyką Rzeczypospolitej¹, od samego wprowadzenia powyższej zasady do polskiego systemu prawnego doktryna przypisywała jej podstawowe znaczenie. Wydawać by się mogło, że problematyka powyższa została już dogłębnie zbadana i szczegółowo opisana. Tymczasem, wśród polskich badaczy można zaobserwować dość zadziwiający brak zgody co do tego, kto po raz pierwszy posłużył się tym terminem i kiedy to nastąpiło. Podawane są daty od 1789 r., kiedy wybuchła Wielka Rewolucja Francuska, aż do 1917 r., kiedy w Rosji rozpoczęła się Rewolucja Październikowa, co stanowi znamieny zbieg okoliczności.

Nie ma również konsensusu w zakresie jej treści, poszczególni autorzy przedstawiają własne katalogi zasad szczegółowych, stanowiących w ich ocenie denotację tej kategorii. Dodatkową trudność badawczą sprawia działalność orzecznicza Trybunału Konstytucyjnego, który z lakonicznego sformułowania „Rzeczypospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym”, wprowadzonego do porządku konstytucyjnego ustawą nowelizacyjną z 29.12.1989 r. wywiódł szereg zasad szczegółowych, przypisując im różnicowaną wagę i nie zawsze jednolite znaczenie.

Polscy badacze zgadzają się co do tego, że koncepcja państwa prawnego sformułowana została w Niemczech, a jej celem była ochrona obywatela przed aparatem państwowym państwa absolutystycznego. Niezależnie sformułowana została angielska koncepcja *rule of law*, oparta na systemie prawa precedensowego. Idea państwa prawnego w ujęciu kontynentalnym uległa gruntownej przemianie po upadku III Rzeszy, kiedy to wzbogacono ją o elementy odnoszące się do treści stanowiących norm, pod niewątpliwym wpływem krytyki niemieckiego pozytywizmu prawniczego. Wyrazem tej zmiany stało się uzupełnienie nazwy koncepcji o przymiotnik demokratyczne, odzwierciedlający postulowany sposób funkcjonowania państwa prawnego.

Przedstawione w niniejszej monografii badania obejmują wyznaczenie doktrynalnych podstaw koncepcji, uwzględniających kontekst wykraczający poza idee niemieckiego i angielskiego pozytywizmu, jak również wykładnię przepisów prawnych i analizę orzecznictwa sądowego. Połączenie wyników uzyskanych z zastosowaniem obu powyższych metod pozwoliło na zrekonstruowanie koncepcji demokratycznego państwa prawnego, przyjętej w polskim systemie prawnym. Omówienie problematyki państwa

---

¹ J. Wróblewski, Z zagadnień pojęcia i ideologii demokratycznego państwa prawnego, PiP 1990, Nr 6, s. 3.

prawnego stało się punktem wyjścia do przeprowadzenia normatywnej analizy rozwoju biologii i medycyny.

Etyczna i prawna reakcja na postęp nauk biomedycznych stanowi przedmiot zainteresowania bioetyki, przy czym dyscyplina ta nie posiada jeszcze powszechnie przyjmowanej definicji. Podejmowane są próby włączania bioetyki do filozoficznej etyki szczegółowej² lub tworzenia wewnętrznych podziałów, odzwierciedlających sposób lub cel jej uprawiania. W niniejszej monografii kluczowym elementem stało się prowadzenie rozważań z perspektywy prawnej, która przez część autorów jest pomijana lub marginalizowana.

W polskiej literaturze bioetycznej panuje zdecydowana przewaga pozycji, które należy zaliczyć do szeroko pojmowanego personalizmu chrześcijańskiego. W szczególności należy wskazać przekrojowe dzieła *T. Ślipko* i *B. Chyrowicz*, jak również prace *G. Hołuba*, *T. Biesagi* oraz *W. Boloza*, który przedstawił oryginalną propozycję oparcia rozwiązań bioetycznych na koncepcji praw człowieka. Do nurtu personalistycznego należy zaliczyć także przedstawicieli nauki prawa, w szczególności *L. Boska*, *O. Nawrota*, *M. Saffjana* i *A. Zolla*. W zakresie zagranicznej literatury bioetycznej, nurt personalistyczny uzupełniają prace *J. Childressa*, *D. Callahana* i *J. Keowna*.

W zakresie bioetyki, która nie należy do nurtu personalistycznego, należy wymienić przede wszystkim rozważania *R. Tokarczyka*, natomiast w zakresie zagadnień dotyczących końca życia – prace *W. Chańskiej* oraz *J. Malczewskiego*. Dla metodologicznego wyróżnienia poglądów uwzględniających oraz pomijających perspektywę transcendentną kluczowe stały się poglądy wyrażone przez *J. Stelmacha* oraz *J. Hartmana*. Wśród pozycji zagranicznej literatury bioetycznej, w omawianym zakresie kluczowe znaczenie dla prowadzonych rozważań mają prace *V.R. Pottera*, *R. Dworkina*, *M.A. Warren* oraz *P. Singera*.

Niniejszą monografię zaliczyć należy do nurtu biojursprudencki³, metodologia badań szczegółowych opiera się na podziale zagadnień na: biojurgenezę, biojusterapię i biojustranologię, obejmujące rozważania nad normami prawnymi regulującymi zagadnienia dotyczące odpowiednio: powstania życia człowieka, jego trwania oraz śmierci. Zasadnicza trudność badawcza polega na tym, iż niektóre ze szczegółowych zagadnień bioetycznych można zaliczyć do kilku z powyższych subdyscyplin. W celu uniknięcia arbitralności przyjęto założenie, by takie przypadki kwalifikować według ich przeważających cech.

Niniejsza publikacja stanowi ujęcie syntetyczne, poddające analizie wszystkie główne zagadnienia bioetyczne pod względem zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego, co w sposób zwięzły sygnalizuje przyjęty temat pracy. Główną przyczyną podjęcia badań stał się brak monografii naukowych, które ujmowałyby powyższą tematykę w takiej właśnie perspektywie. Jest to o tyle istotne, że materialne treści,

---

² *T. Ślipko*, *Bioetyka: najważniejsze problemy*, Kraków 2009, s. 18.

³ *R. Tokarczyk*, *Biojursprudenca. Podstawy prawa dla XXI wieku*, Lublin 2008, s. 79 i n.

składające się na koncepcję demokratycznego państwa prawnego mogą być podstawą wypracowania społecznego konsensusu w zakresie zagadnień bioetycznych.

Przyjęta definicja bioetyki zakłada nie tylko opis rzeczywistości, ale także próbę wywierania na nią wpływu, co przesądza o zaliczeniu jej do nurtu bioetyki regulacyjnej. Konsekwencją przyjęcia takiej postawy badawczej stało się sformułowanie wniosków *de lege ferenda*, odnoszących się do zidentyfikowanych problemów.

Główną tezę badawczą stało się twierdzenie, że normy prawne, regulujące problematykę dotyczącą ludzkiego życia w wymiarze biologicznym, pozostają niezgodne z konstytucyjną zasadą demokratycznego państwa prawnego, rozumianą jako zbiór szczegółowych zasad formalnych i materialnych, wynikających zarówno bezpośrednio z ustawy zasadniczej, jak i wyprowadzonych z jej treści na drodze wykładni sądowej, jak również nie realizują wartości etycznych, które mogą zostać przyjęte przez wszystkich obywateli, a zatem pozostają niezgodne z aksjologią, wyrażoną w preambule do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. Główna teza uszczegółowiona została przez trzy dodatkowe twierdzenia:

- 1) niezgodność z zasadą demokratycznego państwa prawnego przyjmuje postać hierarchicznej sprzeczności istniejących regulacji bądź braku aktywności ustawodawczej państwa w obszarze, w którym taka aktywność jest niezbędna dla realizacji praw podmiotowych obywateli;
- 2) paternalistyczny model opieki zdrowotnej pozostaje w sprzeczności z zasadą godności człowieka oraz z prawem do prywatności (samostanowienia), natomiast akceptacja przez ustawodawcę elementów tego systemu może mieć wyłącznie charakter wyjątku, podlegającego ocenie z perspektywy zasady proporcjonalności;
- 3) realizacja praw podmiotowych obywateli w obszarze bioetyki jest utrudniona z uwagi na praktykę przedkładania norm etycznych, wynikających z KEL nad normy prawne.

Niniejsza monografia stanowi przygotowaną do szerszego odbioru rozprawę doktorską, napisaną w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa Uniwersytetu Gdańskiego pod kierunkiem prof. dr hab. *Oktawiana Nawrota* w latach 2014–2016. Podstawowym celem badań stał się przegląd zagadnień bioetycznych w kontekście normatywnym, w szczególności pod względem zgodności przyjętych lub możliwych do przyjęcia uregulowań z zasadą demokratycznego państwa prawnego. Zasada ta wydawała się niewzruszonym filarem systemu prawnego, odpowiednio zabezpieczonym, z jednej strony, przez szereg gwarancji instytucjonalnych, a z drugiej, przez przywiązanie społeczeństwa do wartości demokratycznych. Jak się jednak okazało, gwarancje te okazały się niewystarczające, stąd rozważania nad kształtem zasady demokratycznego państwa prawnego nabrały charakteru teoretycznego bądź wręcz historycznego. Należy mieć jednak nadzieję, że obecny kryzys stanowi jedynie przesilenie, nie jest zaś zmierzchem idei, która wyrosła

Przedmowa

---

na gruncie sprzeciwu wobec rzeczywistości prawnej państw totalitarnych i miała zabezpieczać obywatela przed samowolą władzy.

Warszawa, 1.10.2018 r.

Piotr Szudejko